

Türk Modernleşmesine ve Toplum Yapısına Eleştirel Bir Bakış: İdris Küçükömer

Mehmet Güven Avcı¹

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Öz: İdris Küçükömer, Türkiye’de toplumsal ve siyasal hayat ile birlikte düşünsel hayatta da önemli bir hareketlilik yaşandığı 1960 sonrası dönemde önemli bir entelektüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin birçok aydını gibi bürokrasi ve ordu merkezli bir toplumsal değişimi savunan ve ordu içerisindeki oluşumlarla ilişkiyi önemseyen Küçükömer, 1960’ların ikinci yarısından itibaren cuntacı anlayışı terk ederek sivil toplum kavramını merkeze almıştır. Batılı anlamda bir sivil toplumun bizim toplumsal yapımız içerisinde neden olmadığı sorusu ile başlayan bu arayış, Küçükömer’in toplumsal ve siyasal tarihimizi bu kavram merkezinde tekrar ele almasına ve incelemesine yol açmıştır. Küçükömer’in bu girişimi bir taraftan da bürokrasi merkezli modernleşme sürecimize eleştirel bir bakış niteliği taşımaktadır. Bu çalışma, İdris Küçükömer’in modernleşme sürecimize ilişkin görüşlerini inceleme çabasıdır. İdris Küçükömer, Türk modernleşmesi ve toplum yapısı üzerine yapılacak tartışmalarda konuya sivil toplum üzerinden yaklaşması bakımından önemli bir kaynaktır. Türkiye’de sivil toplumun olmayışının, sınıf meselelerinin ortaya çıkmayışının nedenlerini araştırmış ve bu konuda tarihimize oldukça önemli sorular yöneltmiştir. Modernleşme ve toplumsal değişim sürecimizin batıcı ve bürokratik yapısına özellikle sol düşünce içerisinde gelen bu eleştiri günümüzdeki birçok tartışmanın habercisi niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: modernleşme • değişim • bürokrasi • ordu • sivil toplum

1 Mehmet Güven Avcı (Dr. Öğr. Üyesi), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Tekirdağ. Eposta: mgavci@nku.edu.tr

Atıf: Avcı, M. G. (2019). Türk modernleşmesine ve toplum yapısına eleştirel bir bakış: İdris Küçükömer. *Toplumsal Değişim*, 1, 165–185.

1960 Sonrasında Türkiye’de Ordu, Aydın ve Siyaset

27 Mayıs 1960’ta Türkiye’de ordu yönetime el koymuş ve yönetimi oluşturduğu Milli Birlik Komitesi’ne devretmiştir. Bu hareket bir kısım aydın ve üniversite gençliği tarafından desteklenmiştir. Darbenin arkasından darbeyi onaylayan ve meşrulaştıran bir profesörler bildirisi yayımlanır. Bu bildiride özetle 27 Mayıs’tan önce devletin, bir zümrenin menfaatlerini temsil etmeye başladığı, hükûmetin anayasayı ihlal ettiği, Milli Birlik Komitesi’nin devlet düzeninin tekrar kurulmasının bir neticesi olduğu vurgulanmaktadır (Çavdar, 1996, s. 90). Darbe sonrası yayınlanan bu bildiri ordu ile dönemin akademisyeni ve bir kısım aydını arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir.

27 Mayıs Darbesi bugün hâlâ farklı çevrelerde farklı biçimlerde yorumlanmaktadır. Ancak darbe öncesi ve sonrası yaşananlar bu darbenin bir iktidar savaşının sonucu olduğunu açıkça göstermektedir. Bürokrasi ve ordu merkezli kadrolar 1950 öncesi ellerinde bulunan gücü tekrar, hatta daha fazlasıyla, elde etme çabasıındadırlar. Şerif Mardin, bu durumu *merkezin, çevre* karşısındaki eski kutuplaşmasının yeni edindiği biçim ve “eski Cumhuriyetçi düzeni, yani zorlamaya dayanan düzeni koruyanların değişme isteyenler karşısındaki kutuplaşması” (Mardin, 1990, s. 60, 61) olarak değerlendirmektedir.

Bu dönemde en hareketli kurum ordudur ve gerek siyasi partiler ile gerekse toplumda oluşan diğer yapılanma ve kurumlar ile doğrudan ilişki içerisinde. Ordu, bu ilişkilerde baskın unsur olmasına rağmen yaşanan toplumsal ve siyasi mücadeleler ordu içerisinde de etkili olmaktadır. Bu nedenle ordu gerek siyasi alana gerekse toplumsal alana müdahalelerinde ve olaylar karşısında ortaya koyduğu tavırlarda tek vücut değildir. Ordunun siyaset ile iç içeliği kendi içinde de bir ayrışmaya neden olmuş ve bu durum, 14’ler olayında olduğu gibi, çeşitli tasfiyelerle sonuçlanmıştır.

Ordunun toplumsal ve siyasi alanda kurduğu hegemonya kendisini öncelikle olarak siyasi partilerin yapılanışında ve eylemlerinde uyguladıkları otokontrolde göstermiştir. 27 Mayıs ihtilali ile birlikte Demokrat Parti kapatılmış ve siyasi partilerin kurulması ve çalışmaları yasaklanmıştır. Daha sonra iktidarın sivillere teslim edilmesi sürecinde siyasi partilerin kurulmasına izin verilmiştir. Bu dönemde birçok siyasi parti kurulmuş fakat bunların çoğu siyasi yaşamlarını sürdürememiştir. Siyasi yaşamda etkili olacak üç yeni siyasi parti, Adalet Partisi (AP) 11 Şubat 1961 tarihinde, Yeni Türkiye Partisi (YTP) 12 Şubat 1961 tarihinde ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) 13 Şubat 1961 tarihinde siyasi yaşama atılmıştır. Bunların yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP) politik faaliyetlerine devam etmiştir. Bu partilerden AP, YTP ve CMKP, DP kitlesine yönelik bir politika yürütmektedir. Fakat DP mirasının asıl savunucusu ve bu mirası sürdüren AP olmuştur. CHP 27 Mayıs sonrası değişen koşullarda tekrar iktidar olma çabası içerisinde. TİP ise sosyalist bir parti kimliği ile sahneye çıkmış ve bu yönde faaliyet yürütmüştür.

Karmaşık bir yapıya sahip ve içerisinde ticaret burjuvazisi, esnaf ve küçük zanaatkârlar, Anadolu eşrafi, büyük toprak sahipleri gibi birçok toplumsal katmanı barındıran, ayrıca sanayicilerin de sürekli güçlendiği (Sencer, 1971, s. 274–276) Adalet Partisi, emekli bir general olan Ragıp Gümüşpala tarafından kurulmuş; parti içerisinde emekli subaylardan oluşan bir grup bulundurmıştır. Adalet Partisi, içindeki bu grup aracılığıyla ordu ile ilişkilerini belirli bir düzeyde tutma çabasıdır. Zira Adalet Partisi içerisindeki eski Demokrat Partililerin af ve benzeri talepleri ordu ile parti arasındaki ilişkileri gerginleştirmektedir. Dönemin siyasi partilerinin işleyişinde ordunun kurduğu hegemonyayı göstermesi bakımından Adalet Partisinin 1964 Kongresi de önemli bir örnektir. Saadettin Bilgiç ve Ali Fuat Başgil gibi Demokrat Parti kökenli isimlerin karşısında partinin genç kadrolarının ve parti içerisinde giderek güçlenen sanayicilerin adayı Süleyman Demirel bulunmaktadır. Ancak ordu ile ilişkiler göz önünde bulundurularak Hava Kuvvetleri eski komutanı ve Celal Bayar’ın yaveri Tekin Arıburun önemli bir seçenek olarak görülmüştür. Kongre sonunda genel başkanlığı kazanan Süleyman Demirel’in ilk işi içerdeki Demokrat Partililerle mücadele ederek ordu ile oluşan gerginliği azaltma çabası olmuştur. Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi ise geleneksel politikasına devam ederek sivil-asker bürokrat kadroya dayanmayı sürdürmüştür. CHP’de değişim ve hareketlenme 1965 seçimleri öncesinde ortanın solu kavramının ortaya atılması ile yaşamaya başlanmıştır. Parti, 1961 seçimlerinde ve bundan sonra yapılan senato seçimlerinde ve yerel seçimlerde sürekli yenilgiye uğruyordu. Ayrıca koalisyon hükümetlerinde parti vaat ettiklerini yerine getirememiş ve iyice zayıflamıştı. CHP için daha da önemli nokta TİP’in kurulması ve oldukça etkili olması oldu. Ortanın Solu programı bu koşullarda ortaya çıktı. Yeni sayılabilecek bu programa rağmen parti sivil ve askerî bürokrasi ile ilişkilerini güçlü bir biçimde devam ettirme çabasıydı. Özellikle subaylar ve akademisyenler parti içerisinde önem verilen gruplardı. Nitekim 14’lerden üçünün; Orhan Erkanlı, Orhan Kubibay ve İrfan Solmazer, bu dönemde partiye girmesi yürütülen politikayı göstermiş olması bakımından önemlidir. CHP böylece radikallerle olan ilişkisini de sürdürmüş oldu. Dönemin iki büyük siyasi partisinde yaşananlar askerî bürokrasinin siyaset üzerindeki etkisini göstermektedir.

1960 sonrası Türkiye, düşünce dünyasında da yoğun bir hareketliliğin olduğu dönemdir. Ortaya konulan fikirler ve yaşanan tartışmalar günümüzdeki birçok düşünsel akımın temelini oluşturması bakımından önemlidir. Dönemin aydınları toplumsal değişim ve dönüşümü merkeze almışlardır. Bu doğrultuda toplum tarihi yeniden ele alınmış ve yapılan tahlillerle geleceğe dönük programlar ortaya konulmuştur. Kuşkusuz dönemin en önemli oluşumu YÖN Dergisi olmuştur. Dergide yayınlanan yazılar, ortaya konulan tespitler ve öneriler dönemin sol düşüncesinin tamamını temsil etmese de baskın görüşleri yansıtmaktadır. Bu dergide yazan bütün aydınların tamamı olmasa bile bir aydın grubu, dergi aracılığıyla bir muhalefet oluşturmuş ve ortak çözüm önerileriyle iktidar yolları araştırmıştır. Bu noktada derginin ordu içindeki radikal subaylar ile ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. YÖNcü olarak adlandırılabileceği-

miz aydın grubunun içinde birçok isim bulunmaktadır. Ama YÖN’ün temel tezlerinin oluşmasını sağlayan başlıca isimler Doęan Avcioęlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Niyazi Berkes, Şevket Süreyya Aydemir ve Sadun Aren olarak sayılabilir. YÖN Dergisi’nin ilk sayısında yayınlanan meşhur bildiri (Komisyon, 1961, s. 12, 13) YÖN çevresi hakkında genel bilgiler vermektedir. İlk olarak sorunun temeli ekonomik gerilik, diğer bir ifade ile kalkınma sorunu olarak ortaya konmaktadır. Bu durumda çözüm hızlı kalkınmadır. Burada önemli olan hızlı bir kalkınmanın nasıl bir yol ile sağlanacağıdır. Bildiride açıkça ortaya konduğu gibi yol, devletçilik olarak belirlenmiştir. Kalkınma ekonomik ve sosyal bir çerçeve içinde düşünüldüğünden, kalkınma için gerekli ekonomik ve sosyal reformların yapılması için devlet müdahalesi zorunlu olarak görülmektedir. Yapılması gerekli görülen reformlar 27 Mayıs sonrasında çeşitli alanlarda sık sık dile getirilen reformlardır. Reformların yapılması için devlet müdahalesinin gerekliliği, YÖN çevresindeki aydınları ordu içindeki radikal subaylarla iş birliğine götürmektedir. Zaten bu tip reform istekleri ordu içindeki radikal subaylar tarafından da vurgulanmıştır. Bu tip bir örtüşme YÖN çevresindeki aydınların teorilerinde, temelini ordudaki subayların ve gençlerin oluşturduğu, ara tabakalar ve zinde güçler kavramları üzerinde önemle durmalarına yol açmıştır:

Bu ara tabakalar, toplumun ilerici kesimini teşkil etmektedirler. Çıkarları modernleşme ve hızlı kalkınmadan yanadır. Toplum hayatındaki önemli rolleri dolayısıyla, öncü bir rol oynama, kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahip çıkma eğilimindedirler. Bu tabakalar burjuvazi kalkınma çabasında başarısızlık gösterdiği ve kütlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelebilmektedirler (Avcioęlu, 1966, s. 9).

İşçi sınıfını yetersiz ve sosyal meselelere, hatta kendisi ile ilgili olanlara bile karşı ilgisiz olarak değerlendiren (Aşçioğlu, 1967, s. 13) YÖN aydınları, çözüme ulaşacak gücü öncelikle ordu ve onun yanında gençlik ve aydınlar olarak tanımlanan “zinde güçler” olarak görmüşlerdir. Yani tarihsel olarak her zaman “devleti kurtarma” iddiası ile ortaya çıkan sivil-bürokrat aydınlar.

İdris Küçükömer’in YÖN Yazıları ve “Zinde Güçler”

Küçükömer 1960’ların başında, diğer bir çok aydın gibi, cuntacı çözümler içeri-sindedir. Bu dönem içerisinde aydınlar ve ordu içindeki radikal subaylar tarafından sürekli tekrarlanan köklü reform istemlerine Küçükömer’in yazılarında da rastlanır. Yöncü aydınlar ile aynı konuları ele almış ve çözüme ulaşacak yolu aynı “zinde güçlere” dayandırmıştır.

Küçükömer sorunları iki noktada ele alır: ekonomik dengesizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlik. Gelir dağılımındaki eşitsizlik toplumu iki gruba ayırmıştır: mutlu azınlık ve ilkel şartlarda yaşayan büyük halk kitlesi. Sistem mutlu azınlığın çıkarları doğrultusunda işlemektedir (Küçükömer, 1994a, s. 48). Mevcut siyasi partileri

“motorlu kağnılar” olarak tanımlayan ve toplumda küçük bir azınlığa, mutlu azınlığa hizmet eden unsurlar olarak gören Küçükömer için seçimler, bu sorunların çözümü değildir. Çünkü yarıdan fazlası okuma yazma bilmeyen halkın, çeşitli alternatifleri değerlendirip bunların arasından bir seçim yapması beklenemez. Onların yerine sosyal aksiyona köyde ağa, kasabada eşraf girer. Bu durumda halkın çoğunluğu onların adaylarına oy vermek zorunda kalmakta ve devlet idaresine sürekli bu zümre hâkim olmaktadır. Bu zümrenin ise kendi çıkarlarına karşı politik kararlar alması beklenemez (Küçükömer, 1994b, s. 18, 19). Böyle bir yargı ile muhafazakar olarak nitelenen partilerin yüksek oranda oy almaları açıklanırken diğer taraftan çözümün parlamento ve mevcut sistem dışındaki güçlerle sağlanması gerektiği düşüncesi de meşrulaştırılmaktadır. Bu dönemde Küçükömer’in çözümü net bir biçimde ordudur. Türkiye’de bünyesel değişiklik isteyen ve mevcut sisteme karşıt bir kuvvet oluşturan gerçek güç, içinde asıl kuvvet ordu ve onun yanında gençlik olan *zinde kuvvetler*dir. Siyasi partiler bu kuvvete karşı biraraya gelmekte ve böylece *devrimciler* ile *gericiler* saflaşmaktadırlar (Küçükömer, 1994c, s. 27, 28).

Açıktır görüldüğü üzere İdris Küçükömer, 1960’ların hemen başında, diğer bir çok aydın gibi, cuntacı çözümler içine girmiş ve sürekli darbelerin konuşulduğu ve darbe girişimlerinin yaşandığı bu dönemde tavrını bu yönde koymuştur. Küçükömer’e göre ülkenin gidişi gerek kalkınma gerekse toplumsal bölünmüşlük ve adaletsizlik yüzünden kötü bir gidiştir. Her iki sorun, birbirine bağlı bir biçimde, köklü reformlarla çözülebilir. Ancak bu reformların bu sistem içinde ve dayandıkları muhafazakâr zümre nedeniyle, mevcut siyasi partiler ile yapılması mümkün değildir. Siyasi partilerin bu yapısı halkın seçimle yapacağı bir çözümü de olanaksız kılmaktadır. Zaten kültürel yapı da bunu engellemektedir. Bu nokta da çözüm toplumsal yapının değiştirilmesidir. Bunda dayanılacak temel güç ise ordudur. Tepeden inme bir şekilde yapılacak reformlar ile sistem değiştirilmeli toplumsal örgütlenme yenilenmelidir. Halktan destek alınamamakta ve bu noktada elinde büyük bir güç olan ordu ortaya konulan projelerin tam ortasına yerleştirilmektedir. 1950-1960 arasında geleneksel bürokrat kadroların yanısıra aydınlar da iktidardan uzak kalmışlardı. 1960’tan sonra, iktidardaki bir çok bürokrat kadro gibi, iktidar içindeki eski konumlarını yakalamaya çalıştılar. Çünkü ülkenin kurtarılması adına ortaya koydukları çözümleri ancak bu yolla gerçekleştirebilirlerdi, halk kitleleriyle bir bağlantıları sözkonusu değildi. Zaten böyle bir bağlantının kurulmasını da çözüm olarak görmüyorlardı. Halk şartlandırılmıştı ve serbest bir biçimde karar veremiyordu. Yapılan seçim sonuçları bunun bir kanıtı görüldü. Ortaya çıkan seçim sonuçlarının sebepleri yeterince incelenmedi, hatta doğal görüldü. Bu nedenle toplumsal yapının değiştirilmesi gerekiyordu. Bu da ancak en kısa yoldan iktidara gelmek ile mümkündü. YÖN çevresindeki aydınlar bu noktada TİP’in seçimlerle iktidara gelme yolunu da şiddetle eleştiriyorlardı. Bu dönemde İdris Küçükömer, çevresindeki bir çok aydın gibi kendisini seçkin olarak görmekte ve kurtarıcı bir misyon yüklenmektedir.

Düzenin Yabancılaşmasına Doğru

1960'ların hemen başında YÖN dergisinde yazdığı ilk yazılarda orduya dayalı, tepeden yapılacak reformlarla bir çözüm öneren Küçükömer'in YÖN dergisinde yazdığı bundan sonraki yazılarda sivil toplumcu bir görüş tarzı ve ileride Küçükömer'in düşüncelerinin temelini oluşturacak bazı temalar yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlar. Bunlardan birincisi politika ve devlet ile ilgili görüşleri, ikincisi ise dış ticari ilişkiler ve emperyalizm ile ilgili görüşleridir.

"1-Politika Nedir? 2-Kalpazanlar Demokrasisi Nedir?" adlı makalesinde Küçükömer politika ve politik karar alma süreçlerini inceler ve Türkiye'yi bu noktada değerlendirir. Halk ile ilgili bir problemi politik problem ve bunun çözülmesi için alınacak kararı da politik karar olarak tanımlayan Küçükömer, politik karar alma yapısının çatısını anayasa ve buna bağlı kanunlar olarak belirler. Devletin temel fonksiyonu karar almanın gerçekleştirilmesidir. Bunu da çatıyı oluşturan anayasa ve diğer kanunlara göre yapar. Devlet problemleri halledecek kudreti ise halkın çoğunluğunun mutluluğunu sağlamaktan alır. Ancak politik karar alma yapısı devlet ve anayasa ile sınırlı değildir. Yapının alt kısmında alınacak kararı lehte veya aleyhte etkileyebilecek kişi, grup ve sınıflar vardır. Gerçek bir demokraside bu öğeler vazgeçilmez öğelerdir. Bu alt kısmın politik karar alma sürecinden ayrılması rejimi mutlakiyet, oligarşi veya faşist bir rejime götürür (Küçükömer, 1994d, s. 53, 54). Grup ve sınıflar karar alma sürecine katılınca kendilerini bağlayacak hukuk kurallarını da kendileri oluşturacaklardır. Küçükömer'e göre insanları bağlayacak hukuk insanların tartışarak kabul ettikleri hukuk olmalıdır.

İnsanlar kendi mutluluklarını sağlayacak kanunlar yapabilmek için gereken bütün bu işlemlere katılabilmelidir. Bu katılıştır ki halkı teba olmaktan çıkarıp vatandaş haline getirecektir. Halk, vatandaş olabildiği oranda, teknik-ekonomik yeniliklerin getirdiği yeni değerlere göre isteklerini gerçekleştirebilecek, hukuku tartışma ile yenileyebilecektir; ve yeni hukuku yapanlar olarak ona itaat edecektir (Küçükömer, 1994e, s. 133).

Bizde yürüten hukuk sistemi temelini, sanayileşme devriminin oluşturduğu toplumsal koşullardan alan, mülkiyeti koruyan, batı burjuvazisinin oluşturduğu hukuk sisteminden alır. Bir sanayileşme devrimi yaşamamış ve bu nedenle ortada burjuvası olmayan bu hukuk sistemi, Küçükömer'e göre batı burjuvazisinin yerli iş birlikçileri *burjuvamsı* gruplara ve toprak ağalarına hizmet etmektedir (Küçükömer, 1994e, s. 136). Küçükömer bu noktada iki ana siyasi partiyi değerlendirir. CHP halktan korkmaktadır. Partilerin ocak-bucak teşkilatlarına karşı olmaları seçimlerin Milli Bakiye Sistemi ile yapılmasını istemeleri bunun göstergesidir.

Esasen bu parti bir devrim hareketine bağlı olarak, yukarıdan aşağıya doğru bir kuruluştur. Ve bu nitelik kemikleşmiştir. Halkla temas, eşraf ile temas olmuştur. Ve zaman içinde fiilen prensipsiz Parti, ne devrimci olabilmiş ve ne de halk ile devlet arasında özdeşlik, beraberlik kurabilmiştir (Küçükömer, 1994e, s. 137).

DP ve onun misyonunu sürdüren AP, halka karşı olmasına rağmen halktan destek görmüştür. Bu halkın şartlandırıldığını göstermektedir. Gerçi bu partiler halkla beraberlik, özdeşlik kurmuştur. Yani CHP'ye oranla daha aşağıdan yukarıya bir organizasyondur. Ancak bu partinin halkla uzlaşması uzun dönemde halka karşıdır. İki parti de halk için değildir. Halkın bu partilerle politik karar alma mekanizmasına katılmaları söz konusu değildir. Küçükömer, güncel siyasi tartışmalar etrafında yazdığı yazılarda yukardan aşağıya örgütlenmelere getirdiği eleştirilerle daha toplumsal bir arayışa doğru yönelmektedir.

Küçükömer'in düşüncesinde etkili olmaya başlayan bir diğer ana tema, emperyalizm, 1964 yılında YÖN Dergisi'nde yayınlanan "politikacılara sunulur" serisinde oluşmaya başlar. Bu seride egemenlik ve Türkiye'nin dış ticari ilişkilerini karşılıklı bir ilişki içerisinde inceler. Küçükömer'e göre buradaki temel sorun egemenlik sorunudur. Egemenlik bir ulusun kendisi ile ilgili kararları alabilmesi ve onları kontrol edebilmesidir. Buna bağlı olarak devlet, kudretinin meşruluğunu halkın çoğunluğunun mutluluğunu sağlamakla kazanır. Devletin istekleri ile halkın istekleri özdeş değilse ortada sosyal bir dengesizlik var demektir. Halkın egemenliği iç ve dış ekonomik çıkarlar ile sınırlandırılabilir. Çünkü ekonomik kaynakları büyük ölçüde kontrol edenler, ulusal kararların alınıp uygulanmasını da kontrol ederler. Böylece karar alıp uygulama mekanizması bir zümrenin çıkarları ile şartlandırılmış olur. Bu durumda devletin kudretinin meşruluğu kalmaz. Çözüm "iç ve dış tarihî ekonomik çıkarlar" ile kara alma mekanizmasının ilişkisini kesmek ve böylece ulusun egemenliğini sağlamaktır. Bu da sosyalizm ile sağlanabilir (Küçükömer, 1994f, s. 78–82). Emperyalizm üzerine yazdığı yazılar 27 Mayıs kadrolarına yönelik sert eleştirilere dönüşmüştür.

Bir yandan uluslararası tröstlere büyük sermayeleri ve teknik kapasiteleri ile imtiyazlar veriniz (petrolde olduğu gibi); temel endüstriler yoluyla sisteme empoze ettiriniz (Ereğli Demir-Çelik Kurumunda olduğu gibi); gerçek kapasite yaratıcı sermaye malları üretimine gidecek yerde, (gelişmemiş Türkiye'de aldatici bir yoğaltıcı egemenliği prensibi altında) çoğu lüks yoğaltım malları montajını teşvik ediniz: yüksek kar hadlerine imkan ve bunların yurt dışına transferine kolaylık sağlayınız; ve ondan sonra deyiniz ki, ben bu ülkeyi sömürtmeyeceğim, ben bu ülkeyi kalkındıracağım ve deyiniz ki, ben yıllar yılı yolunmuş Anadolu'nun çoğu çıplak, fakir halkını artık şu pek küçülmüş dünyamızda kalkındırıp mutlu kılacağım. Siz bunu dersiniz, nutuklarınız da bunu söylemeye cesaret edersiniz ama içi buhranların dalgalarında şaşkın şaşkın sallanır ve Kıbrıs gibi dış buhranlarda burnunuzu sürtersiniz... Nereye kadar (Küçükömer, 1994g, s. 124).

Görüldüğü gibi Küçükömer 1960'ların ikinci yarısında yazdığı yazılarda cuntacı bir çözümünden, bir sivil toplum anlayışına, Marksist bir sivil toplum anlayışına, doğru yol almıştır. Politikanın oluşumu, politik karar alma mekanizmasının işleyişini ve hukukun oluşumunu açıklarken toplumu ön planda tutan, önemseyen bir çizgidedir. Siyasi partileri de bu noktada değerlendirmekte, Cumhuriyet Halk Partisini halktan uzak olmakla eleştirmektedir. Adalet Partisine yönelik eleştirileri olmakla beraber

aşğıdan yukarı örgütlenmesine dikkat çekmektedir. Diğer taraftan emperyalizm üzerine olan ilgisi Türkiye'nin temel çelişisini ortaya koyma çabasıdır. Nitekim Küçükömer "TİP'in Programı Değişmelidir" adlı makalesinde Türkiye'nin temel çelişisini emperyalizm olarak ortaya koyar.

Tekelci uluslararası kapitalizmin etki alanı içinde kalan, sömürge ya da yarı sömürge ülkelerin temel çelişisi, bu ülke halkları ile emperyalisler arasındadır. Böyle bir ülke olan Türkiye'nin temel çelişisi de bu türdendir (Küçükömer, 1994h, s. 155).

Küçükömer aynı makalede "Düzenin Yabancılaşması"nda ayrıntılı olarak ortaya konan değerlendirmeyi ana hatlarıyla yapar. Küçükömer'e göre 17. yüzyılda kapitalist üretime geçemeyen Osmanlı'da iki cephe doğar. Biri yeniçeri, lonca esnafı ve ulema-
dan meydana gelen İslamcı halk cephesi; diğeri ise Batıcı ve yenilik taraftarı bürokrat cephedir. Batıcı bürokratlar 19. yüzyılda ülkenin kapılarını kapitalist ülkelere açarak hem İmparatorluğun tasfiyesini kolaylaştırmışlar hem de mevcut üretim güçlerinin tasfiyesine sebep olmuşlardır. Bu tasfiye hareketi emperyalizmin kültür devrimi olarak içeriye girişini kolaylaştırmış, aynı zamanda işsiz kalan halkçı İslamcı cepheyi de güçlendirmiştir. Batıcıların meşrutiyet hareketi ve anayasası padişaha karşı laik devlet ilkesini getirirken halkçı İslamcı cephe padişahın yanında yer almıştır. Bir üretim aracı sahibi olmayan bürokratlar geçici olarak ellerinde bulundurdıkları politik güç ile ser-
vet sahibi olurken hem yerli üretim güçlerinin tasfiyesine hem de ülkeye emperyalizmin yerleşmesine sebep olmuşlardır. Cumhuriyet'i kuran bürokrat kadro batı üstyapı kurumlarını almaya devam etmişlerdir. Üretim güçlerini geliştiremedikleri için devlet masrafları emekçi halkın sırtından çıkartılmış ayrıca Batıcı laik yaşayışları ile halka karşı düşmüşlerdir. Bu durumda İslamcı halkçı cephe gücünü korumuştur. Bununla beraber bürokrat kadro üretim araçları sahiplerinin güçlenmesini az da olsa sağlamıştır. Üretim araçları sahipleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı sermaye hareketleri ve bazı ikili anlaşmalarla daha da güçlenmiş ve siyasi iktidarı da istemişlerdir. Bunun için bürokratlara karşı İslamcı halk cephesini kullanarak 1950'de iktidara gelmiştir. DP önceleri üretim güçlerini geliştirmiş ve millî gelirde daha büyük bir artış sağlamıştır. Fakat bu hız emperyalizmin etki alanında kesilmiştir. Bürokrat kadroların hâkim olduğu CHP ise laiklik ve anayasa meselelerini rejim meselesi olarak ortaya koymuştur. Gelişen süreçte emperyalizmin şartları sonucu tıkanan DP, bürokratların subaylar kanadı tarafında devrilmiştir (Küçükömer, 1994h, s. 157, 158).

Düzenin Yabancılaşması: Bir Modernleşme Eleştirisi

Düzenin Yabancılaşması, ilk olarak Küçükömer'in Akşam Gazetesi'nde yayımladığı dört makalenin bir araya getirilmesi ile bir kitap hâlinde FKF, İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği ve İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti tarafından "Osmanlılarda Kapitalist Düzene Geçilememesi ve Bürokratlar ile Ortanın Solunun Gelişimi" adı ile yayımlanır. Daha sonra *Batılama Düzenin Yabancılaşması* adı ile çıkarılır. Burada

eleştiri bürokrat kadrolar üzerinedir. Dolayısıyla eleştiri bu kadroları içinde barındıran ve bu kadrolara dayanan CHP ile bürokrat kadroları kullanarak iktidara gelmek isteyen aydınlara yöneliktir. Bu eleştiriler tarihsel bir gelişim içinde ortaya konur. Bürokrat kadrolar ve buna karşı halk tabanından gelen muhalefet, Osmanlı son döneminden daha doğrusu batılılaşıma çabalarının başlamasından itibaren açıklanmaya çalışılır.

Küçükömer, mevcut döneme kadar olan durumu tarihsel bir çizgi üzerinden inceler. Bu noktada ilk sorusu dönemin temel sorularından birisi olan Osmanlıların kapitalist düzene neden geçemediğidir. Çünkü kapitalist düzene geçilememesi, sol düşünce içinde çok tartışılan, Batıdaki gibi bir işçi sınıfının neden oluşmadığını da açıklayacaktır. Osmanlı toplum düzeni üzerine tartışmalar 1960'larda yoğunluk kazanır. Osmanlı toplum düzenini tanımlama çabaları mevcut durumu açıklama ve gidilecek yolu saptama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Tartışma, özellikle sol düşünce içinde yürütülmektedir. 1960'larda sol, bir yöntem arayışı içerisinde. Bu noktada Osmanlı toplum yapısının tanımlanması oldukça önemli bir sorundur. Böyle bir tanımlamanın sonucunda belirli aşamalardan oluşan bir gelişme çizgisi ortaya konacak, mevcut durum bu aşamalardan birisi içine yerleştirilecek ve bu noktada bir yöntem saptanacaktır.

Küçükömer, Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik ve toplumsal yapının kapitalizme geçişi önlediğini savunmaktadır. Merkezî devlet yapısı, kapitalist kurumların ve kuruluşların oluşmasının temel şartı olan servet birikimini engellemektedir. Merkezî gücün sarsılmasından sonra elde toplanan birikim ise o dönemde servetin korunması için en güvenli yol sayılan toprağa yatırılmıştır. Osmanlı devlet yapısındaki merkezî yapıya vurgu döneme ait tartışmalar içerisinde değerlendirildiğinde oldukça önemlidir. Osmanlı toplumsal yapısını tanımlamada öne çıkan ATÜT ve Feodalite kavramları tartışmanın merkezini oluşturmaktadır. Özellikle sol içerisinde yürüyen bu tartışma, salt tarihsel bir durumun belirlenmesi değil, mevcut şartlarda ortaya konulacak yöntemin de belirlenmesidir. Tartışma oldukça yoğun ve yaygın bir biçimde yürütülmüştür.

Küçükömer'in ilgisi klasik Osmanlı devlet düzeninden çok modernleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan yapıya, batılaşıma çabalarına ve batılaşmayı yürüten bürokrat kadrolara ve batılaşma ile emperyalizm arasındaki ilişkiye olmuştur. Küçükömer, batılaşma hareketlerinin temeline bürokratların ve ayanların çıkar savaşımını koyar. Yenilik hareketleri devleti kurtarmak adına padişah'tan gelmiş ancak bu girişimin yürütülmesinde çıkarları doğrultusunda hareket eden bürokratlar ve ayanlar etkili olmuştur. Nitekim ayanlar belli istekleri gerçekleşince yine çıkarları doğrultusunda batılaşma hareketlerini terk etmiş ve muhalif bir tutum takınmışlardır. Bunun sonucunda gelişen süreç içerisinde batılaşma hareketinin temel gücünü bürokratlar oluşturmuşlardır (Küçükömer, 1994, s. 55).

Küçükömer'e göre bütün bu batılaşma çabaları köksüz girişimlerdi. Daha da önemlisi bu çabalar kapitalist Batının emperyalist girişimlerine uygun düşmüş ve

bürokrat, batılaşmayı kabul edemeyen halka ters düşmüş ve Türk toplumunda bu güne kadar süren ikilik doğmuştur. “Bu zıtlasma Anadolu toplumunun tabanındaki çekirdek ya da tohumun yeşermesini önlemekte, onu hatta çürütmektedir.” (Küçükömer, 1994ı, s. 82). Bu ikilikten dolayı Anadolu halkının tepkisi bir sınıf hareketine dönüşmemiştir.

Küçükömer, Batıcı bürokratlara ve modernleşme sürecimizin başından itibaren yaşanan ilerici gerici tartışmalarına tepkisini Düzenin Yabancılaşması adlı çalışmasında ters yüz ettiği “sol yan sağ yan” şeması ile koymuştur (Küçükömer, 1994ı, s. 72).

SOL YAN	SAĞ YAN
Yeniçeri-esnaf-ulema birliğinden gelen doğucu-İslamcı halk cephesine dayanan	Batıcı-laik-bürokratik geleneği temsil eden
Jön Türklerin Prens Sabahattin Kanadı	Jön Türklerin Terakki İttihat Kanadı
Hürriyet ve İtilaf	İttihat ve Terakki (Önce cemiyet, sonra fırka)
İkinci Grup (Birinci Büyük Millet Meclisi’nde	Birinci Grup (Birinci Büyük Millet Meclisi’nde
Müdafai Hukuk Cemiyeti’nde)	Müdafai Hukuk Cemiyeti’nde)
Terakki Perver Fırka	C.H. Fırkası (Partisi)
Serbest Fırka	C.H.P.-M.B.K. (Milli Birlik Komitesi)
Demokrat Parti	C.H.P. (Ortanın Solu)
Adalet Partisi	

Ancak bu tabloda önemli bir ayrıntı vardır. Küçükömer’in kendisinin de belirttiği gibi, sol yan olarak adlandırdığı grup için “dayanan” ifadesini kullanırken sağ yan olarak adlandırdığı grup için “temsil eden” ifadesini kullanmaktadır. Küçükömer her iki grubun başında da bürokrat kadroların bulunduğunu kabul eder. Ancak politik mücadele içerisinde sol yan olarak adlandırılan grup, iktidara gelmek için yeniçeri-esnaf-ulema birliğinden gelen geleneğe dayanmış ve halk kitlelerini kullanmıştır. Dolayısıyla her iki tarafta da bürokratlar olmasına rağmen taban olarak alınan kitle oldukça farklıdır (Küçükömer, 1994ı, s. 73). Küçükömer bir yandan alışıl gelen ilerici gerici şemasını tersyüz ederken bir yandan da Türkiye’nin temel çelişkisinin bu olmadığını vurgulayıp dikkatleri emperyalizme çekmekte ve bürokrasinin batıcı modernleşme çabasını emperyalizme zemin hazırlamak olarak değerlendirmektedir.

Sonuç

İdris Küçükömer’i sol düşünce içerisinde ve buradaki tartışmalarla bağlantılı olarak değerlendirmek gerekir. Küçükömer’in yazdığı yazılar bürokratik bir yapıya sahip, dar grupçu sola bir eleştiri niteliğindedir. Temel düşüncelerini ele aldığı döneme (1960-1971) bakıldığında bu açıkça görülmektedir. En kısa yoldan iktidara ulaşmayı ve toplumu düzenlemek için reformlar yapmayı düşünen aydınlar, Küçükömer’in yoğun bir biçimde eleştirdiği bürokratik yapıyı kırmak yerine, onun içinde yer almak ve hatta onu güçlendirmek eğilimindedirler. Bu noktada halk içinde örgütlenmek yerine, bürokratik yapı içinde örgütlenmek çabası içerisindeyler. Geleneksel bürok-

ratik sistem içerisinde düşünmektedirler. İktidardaki, eleştirdikleri bürokrat kadrolar gibi, herhangi bir sınıfa ya da gruba dayanmaksızın bir sıçrama ile iktidara gelmeye çalışırlar. Küçükömer'in yaptığı bürokrasi eleştirisi, bu tartışmalar içinde değerlendirilmelidir. Küçükömer, bürokratik bir düşünce sistemi içerisinde olan aydınların, en kısa yoldan iktidara ulaşmak ve reformlarla toplumu düzenlemek olarak ortaya koydukları çözümün dışında farklı bir çözüm arayışındadır. Tabanla bağlantılı sivil bir arayış içindedir. İki farklı düşüncenin, halka bakışlarının ortaya konmasında, seçim sonuçları ile ilgili yapılan değerlendirme önemli bir örnektir. Burada Küçükömer'in cuntacı dönemi ile sivil bir arayışa girdiği dönemde yaptığı değerlendirmelere bakmak yeterlidir. İlk döneminde, yaygın bir görüşün savunusu vardır. "Gerici" olarak nitelendirilen partiler yüksek oranda oy almaktadırlar. Çünkü halk bilinçsizdir ve toplumsal yapıdan kaynaklanan bu bilinçsizliği nedeniyle doğru tercih yapamamaktadır. Yapılması gereken reformlarla bu duruma son verilecektir. İkinci döneminde halkın Batıcı laik bürokratlara karşı seçimlerde bilinçli olarak bu tercihinin yaptığını savunur.

Küçükömer, sol içindeki tartışmalarda bir taraftır ve sola dayanılacak kitleyi gösterme çabası içerisinde. Yazdığı yazıların çözüm noktalarında sola öneriler vardır. Bu yazılar solun bürokratik bir yapıya bürünmemesi için bir uyarı niteliği taşımaktadır. Tarihsel süreçte bürokrasiye dayanan Batıcı modernleşmeyi sert bir şekilde eleştirir. 1960'ların sonunda yazdığı yazılarda çözümü son noktada sosyalizme götürmektedir. Bunu siyasi tavrı ile de ortaya koyar. Bu dönemde TİP içinde yer almış ve TİP'in stratejisini belirlemesi konusundaki tartışmalara katılmıştır. 9 Kasım 1968 tarihinde yapılan TİP Üçüncü Kongresi'ne katılmıştır. Kongre'de yaptığı konuşmada temel vurgu, gerçek çelişkinin belirlenmesi ve stratejinin bu yönde belirlenmesi ve hareket edilmesidir. Temel çelişki emperyalizm ile olan çelişkidir, bağımsızlık sorunumuzdur (Aybar, 1988, s. 246-253). Küçükömer, 1980 sonrasında ise SODEP içerisinde benzer bir misyon yüklenmiş ve yukarıdan aşağıya bürokratik modernleşmeyi eleştirerek bunun dışında sol bir program için çaba göstermiştir. Ortaya koyduğu tespitler doğrultusunda, içinde bulunduğu siyasi oluşumların strateji tartışmalarına katılmış ve çözümler ortaya koymuştur. Küçükömer'in önerdiği temel strateji, solun, tarihî bürokrasi karşısında, bugüne kadar hep ihmal edilmiş, "gerici" olarak nitelendirilmiş halkın yer almasıdır. Bu açık bir biçimde hem TİP içinde hem de SODEP içinde ortaya koyduğu tespitlerde görülmektedir.

Sonuçta İdris Küçükömer, Türk Modernleşmesi ve toplum yapısı üzerine yapılacak tartışmalarda konuya sivil toplum üzerinden yaklaşması bakımından önemli bir kaynaktır. Bugüne kadar genel kabul görmüş yargıların ve sözlerin dışında farklı şeyler ortaya koymuştur. Düşüncelerini ortaya koyduğu dönemde ordunun hegemonyasının baskın bir şekilde kendisini hissettirmesi Küçükömer'in söylemlerini daha da önemli kılmaktadır. Türkiye'de sivil toplumun olmayışının, sınıf meselelerinin ortaya çıkmayışının nedenlerini araştırmış ve bu konuda tarihimize oldukça önemli sorular yöneltmiş-

tir. Batı toplumlarında görülen sivil toplumu ideal olarak almakla beraber, çözümü net olarak ortaya koymasa bile, toplumsal yapımıza uygun ögelere dayalı bir sivil toplum kavramı oluşturma çabası içerisinde. Dolayısıyla Türkiye için yapılan sivil toplum tartışmasında önemli bir kaynak, önemli bir başlangıç noktasıdır. Ayrıca kavramın modernleşme sürecimizle ilişkili olarak incelenmesi önemli bir katkı olmuştur. Modernleşme sürecimizin Batıcı ve bürokratik yapısına özellikle sol düşünce içerisinde gelen bu eleştiri günümüzdeki birçok tartışmanın habercisi niteliğindedir.

Bildirimler

- Bu makalede çıkar çatışması olmadığı bildirilmiştir.
- Yazar, bu çalışma için finansal destek almamıştır.

A Critical Perspective on Turkish Modernization and Structure of Society: İdris Küçükömer*

Mehmet Güven Avcı¹

Abstract: İdris Küçükömer comes across as an important intellectual in the post-1960s, when a significant movement in intellectual life was experienced in Turkey along with social and political life. Küçükömer, who like many intellectuals of the period advocated social change centered on bureaucracy and the military and considered the importance of the relationship through formations within the military, centered on the concept of civil society by abandoning the junta-based understanding in the second half of the 1960s. This quest, which began with the question of why a civil society in the Western sense was not within the Turkish social structure, opened the way to Küçükömer's re-handling and re-examining of Turkish social and political history at the center of this concept. This initiative of Küçükömer also carries the quality of a critical look at the bureaucracy-centered modernization process of Turkey from one side. This study is the effort to examine İdris Küçükömer's views on the Turkish modernization process. İdris Küçükömer is an important resource in discussions to be made on Turkish modernization and social structure from the perspective of his approach to the issue in terms of civil society. He researched the reasons for the lack of civil societies and lack of emerging class issues in Turkey, and posed very important questions to the history of Turkey on this topic. This critique, which comes particularly from within leftist thought on the Western and bureaucratic structure of Turkey's process of modernization and social change, has the quality of being a herald for many discussions these days.

Keywords: modernization • change • bureaucracy • military • civil society

* This is an extended abstract of the paper entitled "Türk modernleşmesine ve toplum yapısına eleştirel bir bakış: İdris Küçükömer" published in *Toplumsal Değişim*.

1 **Correspondence:** Mehmet Güven Avcı (PhD.), Department of Sociology, Tekirdağ Namık Kemal University, Tekirdağ Turkey. Email: mgavci@nku.edu.tr

To cite this article: Avcı, M. G. (2019). Türk modernleşmesine ve toplum yapısına eleştirel bir bakış: İdris Küçükömer [A critical perspective on Turkish modernization and structure of society: İdris Küçükömer]. *Toplumsal Değişim*, 1, 165–185.

The Military, Intellectuals, and Politics in Post-1960 Turkey

On May 27, 1960, the military seized power in Turkey and handed it over to the National Unity Committee, which the military had created. From behind the coup, a professors' declaration was published that affirmed and legitimized the coup. This declaration in summary emphasized that the state had begun to represent one party's interests before May 27th, that the government had violated the constitution, and that the National Unity Committee was a result of the reestablishing of state order (Çavdar, 1996, p. 90).

The bureaucracy and military-based cadres endeavored to seize again, even more so, the power they had had in their hands prior to 1950. Şerif Mardin (1990, pp. 60–61) assessed this situation as the newly acquired form of the old polarization against the Periphery and as “the polarization of those preserving the old Republican order (i.e., coercion-based order) against those wanting change.”

The hegemony that the military established in social and political areas shows itself primarily in the self-control they had applied in the structuring of political parties and their activities. The Democratic Party was shut down through the May 27th Revolution, and the establishment and operations of political parties were prohibited. Three new political parties that would be effective in political life, the Justice Party, the New Turkey Party, and the Workers Party of Turkey (TIP), leaped into political life in 1961 on February 11, 12, and 13, respectively. The Republican People's Party and the Republican Villagers Nation Party continued their political activities alongside these.

The Justice Party, which had a complex structure and contained many social strata within such as the bourgeoisie of commerce, artisans and small craftsmen, Anatolian notables, and big landowners, in addition to constantly empowering industrialists (Sencer, 1971, pp. 274–276), was formed by retired general Ragıp Gümüşpala, and a group formed of retired officers was found within the party. Through the mediation of this internal group, the Justice Party endeavored to keep its relations with the military at a certain level. The Republican People's Party (CHP) of the period, maintaining its traditional policies, continued to lean on the civil-military bureaucratic staff. Change and mobilization began to be experienced in CHP with the introduction of the *left of center* concept before the 1965 elections. On an even more important point for CHP, TIP had been established and was being quite effective. The Left of Center program had emerged under these conditions. Despite this program being considered new, the party endeavored to continue its relations with the civil and military bureaucracy in a powerful manner. What was experienced in the two major political parties of the period shows the influence of the military bureaucracy over politics.

The post-1960s was also the time with intense activity in Turkey's world of thought. The ideas that emerged and the discussions that were experienced are important in

terms of forming the basis for many of today's intellectual currents. The intellectuals of the period centered on social change and transformation. In this direction, the history of society was re-addressed and programs oriented toward the future were put forth through the essays that were done. Undoubtedly the most important formation of the period was the magazine *Yön* [direction]. The articles published in the magazine and the determinations and recommendations that were put forth, while not representing all of the period's leftist thinkers, did reflect the dominant views. A group of intellectuals, though not all who had written in this magazine, created an opposition using the magazine and researched the ways of power with common proposals for solutions. At this point, the magazine can be said to have had within it a relationship with radical officers within the military. The basis of the problem was first put forth as economic backwardness (i.e., a development problem). The solution in this case is rapid development. What was important here is how rapid development would be achieved. As clearly revealed in the declaration, statism had been determined as the way (Komisyon, 1961, pp. 12–13). The necessity of state intervention for carrying out reforms led to the cooperation of intellectuals in the vicinity of *YÖN* with the radical officers within the military. The demands for this type of reform were also sometimes emphasized by the radical officers within the military. This kind of overlap led the intellectuals around *YÖN* to emphasize in their theories the concepts of intermediate layers and energetic forces, whose basis the military officers and youths formed (Avcıoğlu, 1966, p. 9). The *YÖN* intellectuals, who had evaluated the working class to be inadequate and uninterested in social issues, even those related to them (Aşçıoğlu, 1967, p. 13), saw the power to reach a solution as “energetic forces” that they had primarily defined as the military, in addition to youths and intellectuals.

The Writings of İdris Küçükömer in *YÖN* and Energetic Forces

Küçükömer addressed the problems on two points: economic imbalance and inequality in income distribution. Inequality in income distribution had divided society into two groups: the happy minority and the great public mass living in primitive conditions. The system operated in line with the interests of the happy minority (Küçükömer, 1994a, p. 48). Elections were not the solution to the problem for Küçükömer because the public, of whom more than half were illiterate, could not be expected to evaluate the various alternatives and choose among them. Instead of elections, the gentry started social actions in villages and networks in the towns. In this situation, the majority of the public are forced to vote for their candidates, and this community constantly dominates administration of the state. This group cannot be expected to make political decisions counter to their own interests (Küçükömer, 1994b, pp. 18–19). Küçükömer's solution at this time was clearly the military. The real power that wanted constitutional change in Turkey and that formed a force

opposite the existing system is the “energetic forces,” which are the main force of the military and the youths at its side. The political parties had come together against this force and thus refined the *revolutionists* and *reactionaries* (Küçükömer, 1994c, pp. 27–28). Doing reforms was not possible with the current political parties because of the conservative clan within this system which they relied on. This structure of political parties made a solution that the public would do with voting impossible. The cultural structure had also already prevented this. On this point too is the solution of replacing the social structure.

The basic power that this would rely on was the military. The system had to be changed and social organization renewed with top-to-bottom reforms. At this time, İdris Küçükömer saw himself as distinguished, like many of the intellectuals around him, and he undertook a redemptive mission.

Towards the Alienation of Order

Küçükömer identified the constitution and the laws tied to it as the roof on the structure of political decision-making. The basic function of the state is to carry out decision making. The state does this in accordance with the constitution and the various laws that form the roof. The state receives the power that will take care of problems by providing the majority of peoples’ happiness. However, the political decision-making structure is not limited to the state and constitution. People, groups, and classes exist who will be able to affect, in favor or against, the decision made at the bottom of the structure. In a real democracy, these constituents are indispensable elements. Separating this bottom section from the political decision-making process leads the regime to an absolutist, oligarchy, or fascist regime (Küçükömer, 1994d pp. 53–54). According to Küçükömer (1994e, p. 133), the law, which binds people, must be the law that people accept by discussing it.

According to Küçükömer, sovereignty is the ability of a nation to make decisions for itself and to supervise them. Consequently, the state earns the legitimacy of its power by ensuring the happiness of the majority of the public. If the desires of the state are not identical to the desires of the public, then a social imbalance is said to exist in the environment. The sovereignty of the people can be limited by internal and external economic interests because these largely control the economic resources as well as the making and implementing of national decisions. Thus the mechanism of decision making and implementing has been conditioned by the interests of one clan. The legitimacy of the state’s power cannot remain in this case. The solution is to cut the relationship of the decision-making mechanism with the “historical internal and external economic interests” and thus ensure the sovereignty of the nation. This can also be provided through socialism (Küçükömer, 1994f, pp. 78–82).

In his writings from the second half of the 1960s, Küçükömer (1994g, p. 124) took the path from a junta solution to an understanding of civil society to a Marxist understanding of civil society. Policy formation, while explaining the function of the political decision-making mechanism and the formation of law, is on a line that holds community in the foreground and gives it importance. Küçükömer (1994h, p. 155) revealed the fundamental contradictions of Turkey as imperialism in his article *The TIP* [Workers Party of Turkey] *Program Must Change*.

Alienating Order: A Critique of Modernization

Küçükömer examined the existing situation up to the current period from a historical line. On this point, his first question, one of the first basic questions of the period, was “Why were the Ottomans unable to pass to the capitalist order?”, because being unable to do this would also explain why a working class hadn’t formed like in the West, which was being much discussed in leftist thought. Küçükömer advocated that the economic and social structure of the Ottoman Empire had prevented the transition to capitalism. The central government structure had prevented the accumulation of wealth, which is the basic condition for the institution of capitalism and formation of organizations. The accumulation of wealth after the shaking of the central power was deposited in the ground, which was considered the safest way to protect wealth at the time.

Küçükömer’s interest was in the relationship of westernization and imperialism with the structure, westernization efforts, and bureaucratic cadres conducting westernization that had emerged together with a great process of modernization from the classical Ottoman state order. Küçükömer placed the interest struggles of the bureaucrats and intellectuals on the basis of westernization movements. Innovation movements had come from the sultanate in the name of saving the state; however, the bureaucrats and intellectuals were effective, whose interests moved in line with the execution of this initiative. As a matter of fact, the senators had abandoned westernization movements again in line with their interests once certain desires had been fulfilled and had assumed an opposing attitude. The bureaucrats formed the basic force of the westernization movement within the process that had developed as a result of this (Küçükömer, 1994i, p. 55).

According to Küçükömer, all these efforts at westernization were baseless attempts. More importantly, these efforts fell in accordance with the imperialist initiatives of the capitalist West and prepared the groundwork for imperialism to enter the country. Bureaucrats tried to catch the capitalist order, which the West had reached at the end of a prolonged historical process of development through Westernization. However, the internal and external opportunities for this had not been available. In this case, institutions born only from the economic structure of the West could be imitated. Such a westernization, instead of establishing a civil society in the Western sense

“would be able to create an environment appropriate to the interests and ideology of a foreign social system on the economic base of capitalism, which would become increasingly imperialistic. In fact, it was like this” (Küçükömer, 1994i, p. 14).

According to Küçükömer, the baseless westernization initiatives, or rather those based externally, gave birth to two important consequences. First, these initiatives facilitated the entry of imperialism, which had begun to be widespread, into the country, and the bureaucrats who performed westernization without understanding the Western social structure succumbed to the status of being Western collaborators. The West had come particularly through bureaucrats because “the state structure of Ottoman society had opened the way for influence to penetrate Ottoman society only from bureaucracy” (Küçükömer, 1994i, p. 59). Secondly, Western secular bureaucrat fell opposite the public, which could not accept westernization, and this duality in Turk society has survived to this day. “This contrast prevents the kernel or seed at the base of Anatolian society from flourishing; it even refutes it” (Küçükömer, 1994i, p. 82). Because of this duality, the reaction of the Anatolian people could not turn into a class movement.

Küçükömer placed his response to the Western bureaucrats and the progressive reactionary debates that had been experienced since the start of the modernization process on the left-side/right-side scheme, which he had faced opposite in his study *The Alienation of Order*. Küçükömer used the term “resisters” for the group he called the left side, which he himself identified with, and used the term “representative” for the group he called the right side. Küçükömer accepted that bureaucratic cadres were present at the head of both groups. However, the group he called the left side within the political struggle relied on the traditions coming from the unity of Janissary, tradesmen, and Muslim scholars in order to come to power and uses the public masses. Therefore, despite bureaucrats being on both sides, the mass that is taken as the base is quite different (Küçükömer, 1994i, p. 73). Küçükömer, while reversing the progressive reactionary scheme that had on one hand become a habit, on the other hand he emphasized that this was not Turkey’s main contradiction, drawing attention to imperialism and assessing bureaucracy’s efforts of Western modernization as having prepared the groundwork for imperialism.

Results

The writings from Küçükömer are a critique on the narrowly grouped left, which has a bureaucratic structure. Küçükömer, instead of breaking the bureaucratic structure that he intensely criticized, took part in it and even tended to empower it. Instead of being organized in public on this point, they endeavored to be organized within the bureaucratic structure. They were thinking within the traditional bureaucratic system. Those in power tried to come to power with a splash, without leaning on any one class

or group like the bureaucratic cadres they criticized. Küçükömer sought a solution apart from the one that the intellectuals, who were within a bureaucratic system of thought, had put forth as arriving at power as soon as possible and organizing society through reforms. It was within a secular quest connected with the base.

Küçükömer was one side in the discussions within the left and he endeavored to show the masses, who would be reliant on the left. The solution points from the articles he wrote have recommendations to the left. These articles served as a warning for the right to not impersonate a bureaucratic structure. He harshly criticized Western modernization based on bureaucracy in the historical process. He took to socialism on his final solution point in his writings from the end of the 1960s. According to him, the basic contradiction was the contradiction it has with imperialism, and independence is our problem (Aybar, 1988, pp. 246–253). The basic strategy Küçükömer recommended was the inclusion of the left and the people, who have always been neglected even today and have been described as reactionary, opposite the historical bureaucracy. This is seen clearly in the findings put forth both within the Workers Party of Turkey and within the Social Democratic Party.

İdris Küçükömer is an important resource in discussions to be done over Turkish modernization and social structure in terms of his approach to this topic over civil society. He investigated the reasons for the lack of civil society and the absence of class issues in Turkey, and he directed questions on this issue quite significant to Turkey's history. This critique of Turkey's modernization and social change processes, which came particularly from within leftist thought, has the quality of heralding many discussions these days.

Acknowledgements

- The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.
- The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Aşcıoğlu, A. (1967). İşçi sınıfımızın ilgisizliği. *Yön*, 214.
- Avcıoğlu, D. (1966). Bir sosyalist stratejinin esasları. *Yön*, 185.
- Aybar, M. (1988). *Türkiye İşçi Partisi tarihi*. İstanbul: BDS Yayınları.
- Çavdar, T. (1996). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1950-1995*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Komisyon. (1961). Yön bildirisi. *Yön*, 1.
- Küçükömer, İ. (1994a). Vatanseverliğe sosyal ve ekonomik açıdan bir bakış. *Cuntacılıktan sivil topluma, bütün eserler 1* içinde (s. 47–52). İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Küçükömer, İ. (1994b). Türkiye’de temel kararları kim alır. *Cuntacılıktan sivil topluma bütün eserleri I* içinde (s. 13–20). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1994c). Birleşen partiler: Motorlu kağınlarımız, bizim liberallerimiz. *Cuntacılıktan sivil topluma bütün eserleri I* içinde (s. 27–33). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1994d). 1-Politika nedir? 2-Kalpazanlar demokrasisi nedir? *Cuntacılıktan sivil topluma bütün eserleri I* içinde (s. 53–60). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1994e). Türkiye’de hukuk hakim sınıfların bir aracı mıdır? *Cuntacılıktan sivil topluma bütün eserleri I* içinde (s. 131–137). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1994f). Egemenliğimiz ve varoluşumuz. *Cuntacılıktan sivil topluma bütün eserleri I* içinde (s. 77–85). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1994g). Türkiye’de çombeler. *Cuntacılıktan sivil topluma bütün eserleri I* içinde (s. 123–129). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1994h). TİP’in Programı Değişmelidir. *Cuntacılıktan sivil topluma bütün eserleri I* içinde (s. 155-159). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1994ı). *Batılışma, düzenin yabancılaşması*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Mardin, Ş. (1990). Türk siyasasını açıklayabilecek bir anahtar: Merkez çevre ilişkileri. *Toplum ve siyaset makaleler I* içinde (s. 30–66). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sencer, M. (1971). *Türkiye’de siyasi partilerin sosyal temelleri*. İstanbul: Geçiş Yayınları.